

# ***Nechme to na bobrech?***

## ***Opravné práce a vzájemná pomoc na cestě z antropocénu***

ResisTerra: Centrum zkoumání vzpurné politiky napříč více-než-lidskými světy  
při FHS UK

*„Bobři ušetřili českému státu desítky milionů!“* Zpráva z Brd, která z kraje roku 2025 obletěla skoro celý svět, když se objevila v National Geographic, The New York Times, The Latin Times, Waikato Times, The Guardian, Oreanda News či Jiji Press.<sup>1</sup> V čase extrémního sucha bobři zadrželi stavbou hrází vodu v krajině – bez plánů, spontánně, zadarmo. A to se počítá! Zvláště v čase, kdy miliardy eur tečou do celé řady projektů, které už nemají ekosystémy jen chránit, ale hlavně obnovovat a posilovat jejich odolnost. Máme tedy obnovovací práce nechat více na bobrech a bobřících?<sup>2</sup> Jak a kudy ale domýšlet přísliby i hrozby takových představ?

Následující text se podobným otázkám věnuje. Nečiní tak nicméně s cílem dopídit se definitivních odpovědí, nýbrž evokovat, tedy připojovat další a další otázky. Po formální stránce se inspirujeme geertzovským důrazem na esej coby ústřední žánr antropologie (Geertz 1983, 2000) pro její otevřenost ke spekulativním interpretacím, uměleckým postupům, přiznávání autorské subjektivity i pro jistou vědeckou hravost. Po obsahové stránce čerpáme zejména z tzv. vícedruhé etnografie, díky které se k bobrům a bobřícím nevztahujeme automaticky jako k symbolům, zdrojům či pasivním kulisám lidských světů, ale jako k aktérstvu schopnému spoluutvářet více-než-lidské světy (Kirksey a Helmreich 2010, Locke a Muenster 2015, Pacini-Ketcha-baw a kol. 2016). Jestliže se počáteční texty

---

<sup>1</sup> Tento text vznikl v rámci projektu ResisTerra: konceptualizace více-než-lidské rezistence antropocénu (PRIMUS 247148) řešeného na Univerzitě Karlově, Fakultě humanitních studií. Pro více info viz [www.resisterra.org](http://www.resisterra.org).

<sup>2</sup> V rámci snahy o genderově inkluzivnější jazyk používáme napříč textem střídavě generické maskulinum a femininum, popř. vypsání obou gramatických rodů.

vícedruhov $\acute{e}$  antropologie snažily kultivovat epistemologickou všímavost (Tsing 2015, s. 17 – 25) či etickou pozornost (van Dooren, Kirksey a Münster 2016), naší ambicí je skrze bobří činnost v českém, respektive středoevropském kontextu evokovat zejména politické, respektive politicko-ekonomické domýšlení obratu k více-než-lidským světům.

## OD OCHRANY PŘÍRODY K OCHRANĚ PŘÍRODOU

Bobr evropský (*Castor fiber*) se vrací do krajiny – ovšem do krajiny antropocénu. Ta je sužovaná vedlejšími efekty troufalých až bohorovných modernizačních vizí o průmyslovém ovládnutí přírodních procesů, v rámci kterých se mj. narovnávaly řeky, betonovala jejich koryta, odvodňovala pole či vysoušely mokřady (Hetherington ed. 2019, Tsing, Mathews a Bubandt 2019). Tyto vize ovšem nebyly samoučelné. Naopak, nabízely magická řešení stran zvyšování lidského blahobytu, zisku a kvality či bezpečí života (Scott 1998). Jenomže z obdobných magických řešení výzev *moderního člověka* se dnes stávají závažné celoplanetární problémy *všech* v čele s postupující klimatickou krizí a krizí biodiverzity (Rappaport 1993, Murphy 2008, Tsing a kol. 2025). A tak jen co se bobříce vrátily do české krajiny, případně na české území, pomáhají s hašením klíčových trablů antropocénu: zadržují, respektive zpomalují vodu a sedimenty, co snižuje i hrozbu požárů v čase sucha; výstavbou vlastního domova zvyšují počty i hojnost jiných druhů, které jinak z krajiny mizí během procesu šestého masového vymírání; prosvětlují lesy v čase přehuštěných monokultur, co vede k jejich zmlazení; tvorbou mokřadů spoluutváří kořenový systém čistící chemicky zamořené prostředí. Svým opracováváním krajiny tak bobříce tvoří dlouhodobější ekologické hodnoty.

A nejen ony. V posledních letech totiž sledujeme zajímavý obrat v ochrannářském přístupu k mimolidskému světu. Lidští experti a expertky zejména z globálního Severu totiž stále častěji mobilizují aktivity různých organismů k pomoci s látáním environmentálních trablů antropocénu. Na úkor klasického managementu přírody tak posiluje management přírodou, kterému Lorimer (2020) říká *probiotická forma vládnutí* (srovnej s Collier a Lakoff 2021, Lemke 2021). Vlci a další vrcholoví predátoři jsou touto optikou oceňováni pro schopnosti ozdravovat lesní monokultury; spásáče už není třeba ve všech případech domestikovat, při současném boji s klimatickým rozvratem jsou nové hodnoty spatřovány naopak v jejich kontrolovaném zdivočování, a to třeba i po boku oživených zástupců pravěké megafauny; bakterie už není třeba považovat paušálně za ohrožení zdraví člověka či ekosystémů, v některých případech je naopak jejich množení žádoucí s ohledem na efektivní požívání výsledků našeho plastového apetitu nebo velkoplošné stahování uhlíku z atmosféry do oceánů. Lorimer (2020) hovoří u obdobných postupů o „využívání života k řízení života“. Cílem se totiž stala náprava lidských zásahů do životního prostředí, jež se v průběhu času začaly obracet proti nám samým i na celoplanetární úrovni. Bobří tvorbě ekologických hodnot i vizi „nechme to na nich“, kterou se dnes zaštiťují mnohé ochrannářské kampaně, je třeba rozumět právě v kontextu tohoto probiotického obratu.

Bobří činnosti se nicméně neobejde bez kontroverzí. Ve svém zabydlování prostoru totiž bobr nerespektuje územní plány, majetkoprávní vztahy či vodohospodářské inženýrské sítě. Kácí stromy, zaplavuje pole, narušuje hráze rybníků, ucpává silniční a železniční propustky či zavlážovací kanály. Jinými slovy, pro některé je potížistou či škůdcem, protože narušuje antropocentrické infrastruktury i na ně vázané vize krajiny výsostně sloužící průmyslovému člověku a jeho politicko-ekonomickému systému – tedy vize, které nás do současných problémů antropocénu podle mnohých vědkyň a vědců dostaly (Chakrabarty 2009, Moore 2015, Malm 2016, Haraway, Tsing a Mitman 2019). Bobří působení tak vyvolává konflikty v otázkách soužití a nutí nás se v nich nově orientovat. Podle čeho ale?

## PTÁT SE S BOBŘICEMI JINAK

Na jedné straně máme zákony a instituce ochrany přírody a krajiny. Koneckonců i díky sisýfovské a špatně placené práci ochranářů a ochráněk se bobr jakožto zvláště chráněný druh vůbec do krajiny České republiky vrátil a dnes díky nim má k dispozici tzv. bobří poradce, kteří pomáhají řešit konfliktní situace. Z druhé strany má ale tato perspektiva své limity, protože je jednorozměrně zapuštěná v pohledu na svět optikou aplikovaných přírodních věd v čele s ochránářskou biologii a ekologií. Takový pohled ale při porozumění bobrům a bobřicím klade možná až příliš velký důraz na hledisko *populační* (tzn. na počty a výskyt bobřích populací na úkor jiných pohledů), stejně jako na tvorbu primárně ekologických hodnot popsaných výše. Svět pohledem populace je ovšem pro kritické společenské vědy světem velmi zúženým, protože umožňuje vyvozovat jen částečné závěry a přehlížet jiné souvislosti (Foucault 1999, 2009, 2023, Moran 1990, Moran a Brondizio 2001).

V případě bobřic a bobrů důraz na populaci vede k tomu, že se v Česku snižuje, respektive přeskupuje a rozrůžňuje míra jejich ochrany, protože počtem i prostorovým rozmístěním populací jsou na tom ve slezském, moravském i českém prostoru v posledních letech velmi dobře. Takové pojetí ovšem podle nás neumí plně zachytit rostoucí význam a důležitost bobřího působení v antropocénu, respektive při hledání cest z něj. Stejně tak neumí obsáhnout možné výzvy k děláni věcí jinak, ke kterým svou aktivitou mohou bobřice vybízet a k nimž je dnes podle nás potřeba si kultivovat citlivost a otevřenost, máme-li antropocén a antropocentrismus opouštět (Haraway 2025).

Pokud se totiž při přemýšlení necháme vést bobřími činnostmi samotnými, umožňují nám zpomalit a formulovat nejen nové ekologické otázky, ale také znovu promýšlet celou řadu politických, právních, sociálních či ekonomických přístupů a pohledů, u kterých jsme sami sebe dlouhá léta přesvědčovali, že jsou výlučně lidské:

Kdo má právo formovat krajinu jako její architekt či inženýrka? Je-li bobřice ekosystémovou inženýrkou, která pravděpodobně ví, co dělá, ale rozhodně dělá, co ví, kudy pak promýšlet cesty k posilování právní ochrany bobrů, například skrze

koncept práv přírody? Není bobří působení rovněž kritikou institutu vlastnictví – a to v tom duchu, že území by mělo patřit tomu, kdo ho opracovává? Není na čase hledat, respektive znovuobjevovat cesty k mimolidskému či více-než-lidskému vlastnictví bobry či dokonce místy (Vanuxem 2020)? Jak a kým vychylovat antropocentrismus veřejného prostoru, tedy utvářet politické situace, ve kterých se budou moci svou aktivitou vyjadřovat nejen lidé, ale i mimolidské bytosti? Je možné demokracii či diplomacii rozumět vícedruhově? Jakou práci na nás samých musíme na cestě z antropocentrismu vykonat, pokud máme rozumět politice coby veřejnému boji mezi různými vizemi světa (Mouffe 2005), kde veřejnost už není pouze lidská? Pomáhá-li bobr (nejen) lidem stran zvyšování obyvatelnosti, odolnosti a životaschopnosti míst, jak mu na oplátku pomáhat žít dobře? Je-li bobří působení prací, jak ji rámovat a kým, potažmo ohodnotit a čím?

V toku obdobných otázek nás ve zbytku tohoto textu zajímají zejména témata vzájemné pomoci a bobří práce.

## BOBŘÍ PRÁCE NA OBYVATELNOSTI ZEMĚ

Bobr zabydluje prostor zdlouhavou a obratnou prací. Staví hráze, hloubí nory a doupata, hromadí křoví, okusuje stromy, splavuje materiály. Utváří si vlastní domov, a tím formuje – pobobřuje – krajinu. Jeho práce vyžaduje sociální dovednosti (Feeley-Harnik 2019), které se primárně mladí učí od starších – od nácviku hlodání, přes volbu materiálů, způsoby opravování hrází či kácení stromů, až po tvorbu nor se vstupem pod vodou. Přestože základní jednotkou jeho sociálního života bývá rozšířená rodina jednoho páru a jeho potomků, když dojde k náhlému zničení velké hráze, bobří rodiny si vzájemně pomáhají v její opravě (Morgan 1986). Trvalé opravování je tak bobří *modus vivendi*, který se jim, nám a dalším organismům náramně hodí i do krizí průmyslového věku antropocénu.

Environmentální ekonomky a ekonomové mají pro takovou práci pojmenování – říkají tomu ekosystémové služby, které se pak snaží vyčíslit (jako v případech bobřic z Brd), a ukázat tím prospěšnost pracujících bobrů pro člověka. Z našeho pohledu je však tato perspektiva problematická, neboť zůstává příliš antropocentrická. Vychází z klasické ekonomické racionality – „peněžního oceňování přínosů a nákladů poskytovaných služeb“, čímž reprodukuje představu přírody sloužící člověku coby jeho netečný zdroj k libovolnému extrahování. Bobří v tomto pojetí představují tzv. „živoucí kapitál“ (Haraway 2008, Barua 2020), který tvoří hodnoty skrze práci svými těly a na svých tělech, respektive udržováním svého zdraví a rozvíjením stařešských schopností. Plody jejich práce nicméně „ekosystémově slouží“ člověku; jsou czizovány člověkem pro jeho vlastní užitek (Welden 2023).

Perspektiva ekosystémových služeb však má dva důležité postřehy z hlediska soudobé kritiky politické ekonomie kapitalismu. Za prvé, kapitalismus stojí a padá s vykořisťováním neplacené, vynucené či podhodnocené práce, jejichž adekvátní a důstojné ohodnocení by znamenalo jeho krach. Jakožto kanibalizující systém

tak požívá právě ty zneviditelňované práce a sféry, na nichž zároveň bytostně závisí (Fraser 2022). Za druhé, sféra ústředního konfliktu se v současnosti posouvá a rozšiřuje – od sféry ekonomické produkce přes sféru sociální reprodukce až po sféru environmentální obyvatelnosti (Latour 2020).

Dělnictvo 19. a první poloviny 20. století bojovalo za lepší pracovní podmínky a mzdy k pokrytí základních potřeb ve sféře ekonomické výroby – ve fabrikách, továrnách, v dolech a na dalších pracovištích. A bojuje dodnes. Feministky druhé poloviny 20. století se hlasitě domáhaly uznání zneviditelňované péče a záprahu v chodu domácnosti jakožto jednoho z typů práce, stejně jako uznání pečujících profesí, které jsou nezbytné pro sociální reprodukci. Odmítaly tím esencializující představu péče coby ženské *přirozenosti*, kterou je možné libovolně extrahovat (Federici 1974). A bojují dodnes. V současnosti se díky hrozbě klimatické katastrofy do centra dění dostává i environmentální práce na obyvatelnosti jednotlivých míst planety i celé Země – tedy práce na reprodukci podmínek života jako takového (Latour a Schultz 2022). Tu s podporou lidských spojenkyň a spojenců vykonávají různorodé mimolidské entity typu bobrů a bobřic. Tím se podle nás otevírá prostor pro spekulativní otázky.

Má smysl v dnešních krizích podobnou činnost oceňovat jako práci a odmítat tím argument „přirozenosti“ takové činnosti? Jak potom ale takovou práci ohodnocovat tak, aby její plody zůstávaly co nejvíce u jejich tvůrců a tvůrkyň a jejich lidských spojenců a spojenkyň? Měly by se například zřizovat veřejné fondy na podporu vícedruhovité obyvatelnosti? Jak se vyhnout tomu, aby ohodnocení práce bobřích skupin nevedlo například k tzv. outsourcingu (Lorimer 2020, s. 198-205), kdy bobři dělají zadarmo, díky čemuž bude možné buď seškrtnat peníze na lidskou ochránářskou činnost či vyvázat znečišťující velkopodniky z kompenzací s argumentem, že „příroda si poradí“ a „nejlepší je nedělat nic“? Kým, v čím zájmu, komu a v jaké jednotce bobří práci ohodnocovat? Je na čase volat, že za bobří práci se platí a že je potřeba pro ni zabezpečovat důstojné pracovní podmínky? Co právo na důchod, příplatky za práci v noci nebo naopak možnost nepracovat, případně zajišťovat základní nepodmíněné služby či příjem? A jak ošetřit hrozbu, aby se tím jen nově nepřeskupily rozdíly mezi užitečnými a nepotřebnými druhy – a ty první uvrhly do režimu vynucené, prekarizované a vykořisťované práce, kdežto ty druhé učinily postradatelné a vyhubitelné? Není jasných odpovědí, jen nových otázek, které si v dialogu s bobřím působením klademe. Cíleně se tím snažíme otevírat nové dimenze imaginace možné a dost možná nezbytné environmentální politiky budoucnosti.

## PODOBY VÍCEDRUHOVÉ VZÁJEMNOSTI

Kromě zdivočujících spekulací ovšem existují i více hmatatelné a zpřítomnělé možnosti oceňování bobří práce – totiž utváření spojení s boby a bobřicemi ve více-než-lidských kolektivech vzájemné pomoci. Jestliže bobři pomáhají v čase

hlubokých trablů antropocénu, je možné si pomáhat vzájemně, a tedy solidarizovat s nimi (Tschakert 2022). Vzájemnost, neboli mutualismus, koneckonců patří mezi jeden ze základních typů společenských i ekologických vztahů (Kropotkin 2021, Grubačic a O'Hearn 2019, Chao 2021). Možností je nepřeberné množství: příkladem mohou být činnosti některých aktivistických skupin, jejichž působení zkoumá antropolog Mateusz Laszczkowski v rámci našeho centra ResisTerra v rozlehlých nížinách Polska.

Kromě podpory nenásilných řešení konfliktů, vzdělávání a hájení bobřích zájmů v médiích či byrokratického komplikování vydávání povolenek k odstřelu bobrů a bobřic se některé takové skupiny zaměřují i na tzv. přímé akce v terénu. Jeliť jsou bobří hráze často protizákonně a svévolně ničeny z velkozemědělských, developerských, vodo hospodářských, průmyslových a jiných zájmů, tyto aktivistky a aktivisté se zaměřují na jejich opravování. Často se tak děje „za humny“, tedy v místech jejich domova, kde to dobře znají, ví, kde se co děje, kdo kde žije a taky kdo kde co staví či bourá. Takové aktivistky tedy samy často bydlí blízko bobrů a bojují za to, aby s nimi svou domovskou lokalitu mohly i nadále sdílet. Opravou hrází vstupují do komunikace nejen s jejími destruktory, kteří se hráze často snaží opět zničit, ale i s bobry samotnými. V takových nápomocných světech se totiž aktivisté nevztahují k bobřicím ani tak jako k příjemcům ochrany, ale zejména jako k činným spojenkyním a učitelkám. V delikátní a poměrně náročné práci opravování hrází se to totiž snaží podle Laszczowského (2024) „dělat jako bobří“ v naději, že ti se pak vrátí a doopraví si je sami podle sebe.

Kromě opravování hrází jsou další aktivistickou praxí bobří hlídky. Ty ovšem nemají podobu organizovanou a formální, jako např. monitoring velkých šelem v podobě tzv. vlčích a rysích hlídek v Česku (Hnutí DUHA Šelmy 2025). Bobří hlídky polských aktivistů jsou spíše neformálního charakteru. Ten totiž více odpovídá tomu, že aktivistky dlouhodobě hlídají zejména okolí svých domovských lokalit. Právě starost o sdílení místa vlastního domova s bobry se zdá být důležitým prvkem, stejně jako může být pobídkou k tzv. občanské vědě. Hlídkování obecně je komplexní proces, který vyžaduje osvojování určitých dovedností typu rozpoznávání pobytových znaků bobrů (např. okusy stromů, stopy) či ničitelů hrází (např. stopy traktorových kol či pluhů), pokládání fotopastí, komunikování s policií nebo úřady, ale také dlouhodobé utváření důvěrných sousedských vztahů.

## OHLODÁVÁNÍ ANTROPOCÉNU

Premýšlet s bobry spíše než jen o bobrech tak umožňuje otevírat celou řadu palčivých otázek antropocénu, které jdou za ochránářskou vizi utváření ekologických hodnot. Jejich společným jmenovatelem je posilování rozumění bobrům coby spolupracovníkům, ochránářkám, subjektům konfliktu, učitelkám a partnerům spíše než „jen“ předmětům ochrany, ždímaným zdrojům ekosystémových služeb, či dokonce škůdcům moderních průmyslových infrastruktur. Ba co více, přemýšlet

s bobřicemi v našem výzkumu znamená i domýšlení politicko-ekologických a politicko-ekonomických důsledků takového *posíleného* (z anglického „empowered“) rozumnění. Domníváme se, že vážnost planetárních krizí totiž vyžaduje hledat neotřelé a experimentální cesty v environmentální politice. Co když jednou z takových cest je politika ohlodávání antropocentrismu, respektive antropocénu, spolu s bobřicemi a bobry?

Bob Kuřík, Sára Hájková, Jakub Kvizda, Klára Soukupová<sup>3</sup>

## BIBLIOGRAFIE

- BARUA, Mann. Affective economies, pandas, and the atmospheric politics of lively capital. *Transactions of the Institute of British Geographers*. 2020, roč. 45, č. 3, s. 678–692.
- COLLIER, Stephen J. a LAKOFF, Andrew. *The Government of Emergency: Vital Systems, Expertise, and the Politics of Security*. I. Princeton University Press, 2021. ISBN 9780691199276.
- FEDERICI, Silvia. *Wages Against Housework*. I. Power of Women Collective, 1975. ISBN 9780950270296.
- FEELEY-HARNIK, Gillian. Lewis Henry Morgan: American Beavers and Their Works. *Ethnos*. 2021, roč. 86, č. 1, s. 21–43.
- FOUCAULT, Michel. *Dějiny sexuality. I, Vůle k vědění*. I. Herrmann, 1999. ISBN 80-238-5090-3.
- FOUCAULT, Michel. *Zrození biopolitiky: Kurz na Collège de France (1978–1979)*. I. Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009. ISBN 978-80-7325-181-9.
- FOUCAULT, Michel. *Bezpečnost, teritorium, populace: Přednášky na Collège de France (1977–1978)*. I. Karolinum, 2023. ISBN 978-80-246-4286-4.
- FRASER, Nancy. *Cannibal Capitalism. How Our System is Devouring Democracy, Care, and the Planet and What We Can Do About It*. I. Verso Books, 2022. ISBN 9781804292587.
- GEERTZ, Clifford. Blurred Genres: The Refiguration of Social Thoughts. In: GEERTZ, Clifford. *Local Knowledge: further essays in interpretive anthropology*. I. Basic Books, 1983, s. 19–35. ISBN 9780465041589.
- GEERTZ, Clifford. Zhuštný popis: K interpretativní teorii kultur. In: GEERTZ, Clifford. *Interpretace kultur: Vybrané eseje*. I. Sociologické nakladatelství (SLON), 2000, s. 11–39. ISBN 80-85850-89-3.
- GRUBAČIĆ, Andrej a O'HEARN, Denis. *Living at the Edges of Capitalism: Adventures in Exile and Mutual Aid*. I. University of California Press, 2019. ISBN 9780520287303.

---

<sup>3</sup> Text vznikl v úzké spolupráci všech autorek a autorů. První uvedený autor text koncipoval a editoval, zbývající jsou pro svůj rovnocenný spolutaorský přínos řazeni\*y abecedně.

- HARAWAY, Donna J. *When Species Meet*. I. University of Minnesota Press, 2008. ISBN 978-0-8166-5046-0.
- HARAWAY, Donna J.; TSING, Anna a MITMAN, Gregg. Reflections on the Plantationocene: A conversation with Donna Haraway & Anna Tsing moderated by Gregg Mitman. *Edge Effects*. 2019.
- HARAWAY, Donna J. Utváření příbuzenství: Antropocén, kapitalocén, plantážocén, chthulucén. In: HARAWAY, Donna J. *Zůstat u nesnází: Utváření příbuzenství ve chthulucénu*. I. Utopia Libri, 2025, s. 150-156. ISBN 978-80-909086-6-6.
- HETHERINGTON, Kregg (ed.). *Infrastructure, Environment, and Life in the Anthropocene*. I. Duke University Press, 2019. ISBN 978-1-4780-0148-5.
- HNUTÍ DUHA ŠELMY. *Vlčí a rysí hlídky*. [online]. Šelmy.cz. [cit. 2025-08-28] Dostupné z: <https://www.selmy.cz/co-delame/vlci-rysi-hlidky>
- CHAO, Sophie. The beetle or the bug? Multispecies politics in a West Papuan oil palm plantation. *American Anthropologist*. 2021, roč. 123, č. 2, s. 476–489.
- CHAKRABARTY, Dipesh. The Climate of History: Four Theses. *Critical Inquiry*. 2009, roč. 35, č. 2, s. 197–222.
- JJI PRESS. *Dam fine beavers save Czech treasury \$ 1 million* [online]. 12. 2. 2025 [cit. 31. 8. 2025]. Dostupné z: <https://sp.m.jiji.com/english/show/38300>
- KIRKSEY, Eben a HELMREICH, Stefan. *The Emergence of Multispecies Ethnography*. Cultural Anthropology. 2010, 25(4), s. 545–576
- KROPOTKIN, Petr. *Vzájemná pomoc: faktor evoluce*. I. Neklid, 2021. ISBN 978-80-908247-2-0.
- LASZCZKOWSKI, Mateusz. *Do as the Beavers Do: Inter-Species Skill-Building in Direct-Action Wetland Conservation*. Příspěvek na konferenci European Association of Social Anthropologists 2024, Barcelona. 18.7.2024. [cit. 2025-08-30] Dostupné z: <https://nomadit.co.uk/conference/easa2024/paper/76536>
- LATOUR, Bruno. *Zpátky na zem: Jak se vyznat v politice Nového klimatického režimu*. I. Neklid, 2020. ISBN 978-80-907562-4-3.
- LATOUR, Bruno a SCHULTZ, Nikolaj. *Memorandum o nové ekologické třídě*. I. Neklid, 2022. ISBN 978-80-908807-5-7.
- LEMKE, Thomas. Environmentalities: Mapping Contemporary Political Topographies. In: LEMKE, Thomas. *The Government of Things: Foucault and the New Materialisms*. I. New York University Press, 2021, s. 168–190. ISBN 9781479808816.
- LOCKE, Piers a MUENSTER, Ursula. *Multispecies Ethnography*. Online. In: Oxford Bibliographies Online. 30.11.2015. Dostupné z: <https://www.oxfordbibliographies.com/display/document/obo-9780199766567/obo-9780199766567-0130.xml> [cit. 23. 4. 2025].
- LORIMER, Jamie. *The Probiotic Planet: Using Life to Manage Life*. I. University of Minnesota Press, 2020. ISBN 9781517909215.
- MALM, Andreas. *Fossil Capital: The Rise of Steam Power and the Roots of Global Warming*. I. Verso Books, 2016. ISBN 9781784781293.

- MOORE, Jason W. *Capitalism in the Web of Life: Ecology and the Accumulation of Capital*. I. Verso Books, 2015. ISBN 978-1781689028.
- MORAN, Emilio F. Ecosystem Ecology in Biology and Anthropology: A Critical assessment. In: MORAN, Emilio F. (ed.). *The Ecosystem Approach in Anthropology: From Concept to Practice*. I. University of Michigan Press, 1990, 3. ISBN 978-0472101788.
- MORAN, Emilio F. a BRONDIZIO, Eduardo S. Human Ecology from Space: Ecological Anthropology Engages the Study of Global Environmental Change. In: MESSER, Ellen a LAMBEK, Michael Joshua (ed.). *Ecology and the Sacred: Engaging the Anthropology of Roy A. Rappaport*. I. University of Michigan Press, 2001, s. 64–87. ISBN 9780472111701.
- MORGAN, Lewis Henry. *The American beaver: a classic of natural history and ecology*. Reprint. Dover Publications, 1986. ISBN 0-486-24995-6.
- MOUFFE, Chantal. *On the Political*. I. Routledge, 2005. ISBN 0-415-30521-7.
- MURPHY, Michelle. Chemical Regimes of Living. *Environmental History*. 2008, roč. 13, č. 4, s. 695–703.
- NATIONAL GEOGRAPHIC. *These eager beavers saved the Czech government \$1.2 million* [online]. 7. 2. 2025 [cit. 28. 8. 2025]. Dostupné z: <https://www.national-geographic.com/animals/article/beaver-dam-czech-republic>
- OREANDA NEWS. *Beavers saved the Czech government 121 million rubles in two days*. [online]. 3. 2. 2025 [cit. 31. 8. 2025]. Dostupné z: [https://www.oreanda-news.com/en/v\\_mire/beavers-saved-the-czech-government-121-million-rubles-in-two-days/article1546022/](https://www.oreanda-news.com/en/v_mire/beavers-saved-the-czech-government-121-million-rubles-in-two-days/article1546022/)
- PACINI-KETCHABAW, Veronica; TAYLOR, Affrica a BLAISE, Mindy. *Decentring the Human in Multi-species Ethnographies*. In: TAYLOR, Carol A. a HUGHES, Christina (ed.). *Posthuman Research Practices in Education*. 1. vyd. London: Palgrave Macmillan, 2016, s. 149–167. ISBN 978-1-349-68687-2.
- RAPPAPORT, Roy A. Distinguished Lecture in General Anthropology: The Anthropology of Trouble. *American Anthropologist*. 1993, roč. 95, č. 2, s. 295–303.
- SCOTT, James. *Seeing Like a State: How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed*. 1. vyd. New Haven and London: Yale University Press, 1998. ISBN 0-300-07016-0.
- THE GUARDIAN. *Eager beavers: rodents engineer Czech wetland project after years of human delay*. [online]. 11. 2. 2025 [cit. 28. 8. 2025]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2025/feb/11/beavers-save-czech-taxpayers-by-flooding-ex-army-training-site>
- THE LATIN TIMES. *Beaver Colony Does Humans a Huge Solid, Completes Dam Project Held Up by Government Bureaucracy: ‚Beavers Always Know Best‘*. [online]. 4. 2. 2025 [cit. 31. 8. 2025]. Dostupné z: <https://www.latintimes.com/beaver-colony-does-humans-huge-solid-completes-dam-project-held-government-bureaucracy-574558>

- THE NEW YORK TIMES. *Czech Dam Project Was Stalled by Bureaucracy. Beavers Built Their Own*. [online]. 12. 2. 2025 [cit. 28. 8. 2025]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2025/02/12/world/europe/beavers-prague-czech-republic-dam.html>
- TSCHAKERT, Petra. More-than-human solidarity and multispecies justice in the climate crisis. *Environmental Politics*. 2022, roč. 31, č. 2, s. 277 – 293.
- TSING, Anna. *The Mushroom at the End of the World: On the Possibility of Life in Capitalist Ruins*. 1. vyd. Princeton University Press, 2015. ISBN 9781400873548.
- TSING, Anna Lowenhaupt; MATHEWS, Andrew S. a BUBANDT, Nils. Patchy Anthropocene: Landscape Structure, Multispecies History, and the Retooling of Anthropology An Introduction to Supplement 20. *Current Anthropology*. 2019, roč. 60, č. 20, s. 186 – 197.
- TSING, Anna L.; DEGER, Jennifer; SAXENA, Alder Keleman a ZHOU, Feifei (ed.). *Feral Atlas*. Online. Feral Atlas. Dostupné z: <https://www.feralatlas.org> [cit. 2025-08-27].
- VANUXEM, Sarah. *Freedom through Easements*. In: LATOUR, Bruno a WEIBEL, Peter (ed.). *Critical Zones: The Science and Politics of Landing on Earth*. MIT Press, 2020, s. 230 – 238. ISBN 9780262044455.
- VAN DOOREN, Thom; KIRKSEY, Eben a MÜNSTER, Ursula. Multispecies Studies: Cultivating Arts of Attentiveness. *Environmental Humanities*. 2016, roč. 8, č. 1, s. 1 – 23.
- WAIKATO TIMES. *Beavers finish seven-year dam project in two days*. [online]. 9. 2. 2025 [cit. 31. 8. 2025]. Dostupné z: <https://www.waikatotimes.co.nz/world-news/360575036/beavers-finish-seven-year-dam-project-two-days>
- WELDEN, Annie E.A. Conceptualising multispecies collaboration: Work, animal-labour, and Nature-based Solutions. *Transactions of the Institute of British Geographers*. 2023, roč. 48, č. 3, s. 541 – 555.